

הלוי ח"ב מו. וכבר חילק כן הגרעק"א בתשובה קנא. ונקט שם לעיקר שכשהספק בעיקר שם 'מוזיק' – מותר לו לסמוך. וע"ע ב'נתיבות המשפט' קנו סק"ה, וב'אמת ליעקב' להלן כ וביתר ספרי רבותינו ראשי הישיבות). הגר"א (בחו"מ קנה, ג) באר את מחלוקת הראשונים, שלדעת הרמב"ם כל ספק בהרחקת נזיקין נידון כספק איסור, שהרי אסור מן התורה להזיק, ולכך חייב להרחיק לכתחילה. ולדעת הרא"ש נידון כספק ממוני. וכי האי גוונא נחלקו בענין ספק אבידה וכיו"ב. וע"ע בחדושי ר' אריה לייב מאלין (ח"א צו) שהוכיח, שמלבד הענין האיסורי שיש בדין הרחקת נזיקין, יש גם זכות ממונית של השכן להרחקה. אלא שחקר שם אם תחילת הדין הוא חיוב, וממנו נובעת הזכות הממונית, או להפך, כתוצאה מנתינת זכות הרחקה לשני, נעשה זה בגדר 'מוזיק'.

(ע"ב) 'אמר רבה בר בר חנה: מותר לאדם להשתין מים בצד כותלו של חברו, דכתיב 'זהכרתי לאחאב משתיין בקיר ועצור ועזוב מישראל'. והא אנן תנן...' – נראה שרבה בר בר חנה התיר אף בקרקע של חברו, משום צורך הבריות, כדריהט קרא. (חזון איש יג, טו. ולמסקנא דאיתותב רב"ח ולא הותר סמוך לכותל, ואין הפסוק מדבר באדם אלא בכלב, אין מקור להתיר זה ברשות חברו. ואולם מותר הדבר להולך בדרך להיפנות מאחורי הגדר, בשדה חברו, מתנאי יהושע – ספ"ו דב"ק; רמב"ם נזקי ממון ה, ג).

'המבריך את הגפן...' – 'ע' רש"י. וס"ל דאף בגפן יחידי מקדש את הזרעים הוא מדרבנן ומשום גזירת הרכבה, אבל מדאורייתא אין כלאי הכרם בגפן יחידי. וכן שיטת כמה ראשונים. וכן מוכח לכאורה מעורכי המלחמה שהמשה אילנות, אפילו לא גפנים, קרויים כרם, וגפן אחת, או אפילו ד', אינן קרויות כרם. וע' שבת פ"ח: דכרם הוא לשון כנוס, וזה לא שייך בגפן א' כמובן. והרמב"ן בר"ה י'. נקט דגם בגפן יחידי כלאי הכרם דאורייתא, ומכח זה דחה את דברי השאילתות, אבל לשיטת רש"י אין קושיא על השאילתות'. (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'במי פירות' – ע' תוס'. ונ' דר"ח פירש כן משום דרקינים שבמנחה הם בשמן. וע' רש"י מנחות (ל"א. ד"ה אלא) דאיכא מאן דאמר דשמן אינו משקה, ואם כן שפיר פי' ר"ח. ותוס' אולי לשיטתם שם (ד"ה אימא) דפירשו באופן אחר'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

דף כ

הערות; ראשי פרקים לעיון; ציונים

'... ועובד כוכבים שישב בחלון...' – ואף על פי שחכמים עשאו כזבים לכל דבריהם, נמצא שהם טמאים מדרבנן – חוצצים הם בפני הטומאה, לפי שאינם טמאים מדאורייתא. – כן כתב הר"ש משאנץ (אהלות יג, ה), והוכיח לכל דבר שאינו טמא אלא מדרבנן, שהוא חוצץ בפני הטומאה. (מלבד בדברים שחכמים גזרו בהם טומאה מפאת חשש טומאה גמורה, שכיון שגזרו לחוש לספק שמא נטמא מן התורה, והרי אם נטמא אינו חוצץ – הרי זה נידון כדבר הטמא מדאורייתא ואינו חוצץ. כן כתב שם הר"ש לענין חררת עם הארץ (בהגיגה כב:). וכן כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"ג ב) לענין עפר בית הפרס, שאינו חוצץ. (וכבר העיר משם הרמב"ן בסוגיין, ותיירץ ששם הוא ספיקא דאורייתא. ותימא שלא העיר בדומ"ב כלל מדברי הרמב"ן והר"ש. ובדובב מישרים שם כתב יסוד זה ככלל לכמה ענינים, שאיסור הנובע מחמת ספק דאורייתא חמור מאיסור ודאי דרבנן. וע' בזה בחדושי הגר"ר בענגיס יב, ה; אחיעזר ח"ג פג, ג).

ואולם מדברי הרשב"א (בשבת צא) נראה ששיטתו שונה; שהוכיח שם ממה ששנינו (באהלות יג,ה) שאוכלין פחות מכביצה, ממעטים בחלון, וחוצצים בפני הטומאה, – מזה הוכיח שאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה כלל, אפילו מדרבנן (ודלא כדברי הר"ש שם שמקבל טומאה מדרבנן. ודלא כשיטת רש"י בכ"מ שטמא מדאורייתא). שאילו היה טמא, אפילו מדרבנן, לא היה חוצץ. ומבוארת שיטתו שגם דבר הטמא מדרבנן אינו חוצץ (מדרבנן) בפני הטומאה. ועל כרחנו לחלק בין זה לנכרי שיש בחלון, שמבואר בסוגיא שחוצץ.

ונאמרו בדבר כמה סברות – יש מחלקים, עפ"י דברי הרמב"ן והר"ן, בין טומאה שיש לה עיקר מן התורה, (כגון פחות מכביצה אוכלין), שהיא חוצצת, ובין טומאה שאין לה עיקר מן התורה (כגזירת טומאה בגוי).

יש מי שציידד לחלק בין דבר שנטמא מהמת המונח בבית, שהיות והוא נטמא ממנו, אינו חוצץ בפניו, ועוברת הטומאה דרכו למקום אחר, הגם שלא קיבל ממנו טומאה אלא מדרבנן, כגון בפחות מכביצה אוכלין. לעומת זאת העכו"ם, הגם שעשאו כזבים, הלא אינו מקבל טומאה מן המת, ולכן הוא חוצץ. (ע' בשיעורי הגר"ש רוזבסקי בהרחבת חילוק זה. וכבר דנו ראשונים על דברים שאינם מקבלים טומאה מהמת אלא מדבר אחר. ע' במצוין באנצ. תלמודית, ערך: 'טמאת אהל', ד. וע' בשיעורי ר' שמואל בהרחבה).

ויש שכתבו, שאף שעשאו כזבים לכל דבריהם, אין הכוונה שגזרו עליהם טומאה בגופם, אלא שגזרו שכל הנוגע בהם, כאילו נגעה בו טומאה. (תדע, שלא מצינו שגוי שנתגייר, שנשאתר עליו טומאת 'וב' דגיותו). ואינו בכלל 'דבר המקבל טומאה' ולכן חוצץ בפני הטומאה. (זכר יצחק ח"א נז, נת, מקדש דוד – מב, ועוד).

(עיקר דין זה, שדבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה – הוכיחו האחרונים (מסוכה יג וראשונים שם), שהוא דין תורה, ודלא כדברי הפני יהושע בברכות יט. – ע' במובא בשו"ת דובב מישרים ח"ג ב).

– בפירוש 'רבנו גרשום' כאן כתב שזה שאמרו 'עכו"ם' – לאו דוקא, ולרבותא נקטו, שגם עכו"ם בדלים מן המצורע ולא יקרבו אליו להתירו. וכבר תמחו על הדברים (ע' בספר 'פתח האהל' ד,סה ועוד), והלא ישראל מקבל טומאה וכיצד חוצץ? ויש מי שכתב, כיון שפנים הגוף אינו נטמא, כי טומאה בלועה היא, לכך מהוה חציצה. וצריך עיון. (אמת ליעקב). והגר"ש רוזבסקי ז"ל כתב שדברי רבנו גרשום מוסבים על מה שאמרו 'אתי חבריה שרי ליה', וכנראה גרסתו היתה 'אתי עכו"ם חבריה שרי ליה', ועל זה אמר שלא דוקא 'עכו"ם' אלא לרבותא נקט. וכן נראה מסידור הדברים.

'זהמלח...'. – מבואר כאן שהמלח אינו מקבל טומאה, וכתב רש"י: דלאו אוכל הוא באפי נפשיה'. הרי לנו יסוד מחודש, שאע"פ שהדבר נאכל, כל שאינו נאכל בפני עצמו, אין לו תורת 'אוכל' לענין קבלת טומאה. וממילא כן הוא לענין שם 'משקה'. ואולם, זה דוקא לענין דיני קבלת טומאת אוכלין ומשקין. וכן לענין הכשר, שצריך לדין ושם 'משקה' כדי להכשיר לקבלת טומאה. אבל לענין שאר דינים התלויים בשם 'מים' גרידא, יש לומר שאף המלח בכלל (שהוא מתולדות המים, כמבואר בכמה מקומות). ובזה יש לתרץ את קושיית ה'נודע ביהודה' (תנינא, או"ח, נו), הבנויה על הנחתו שיש להשוות דין המלח לענין הכשר לקבלת טומאה, ולענין הלכות מקוואות (שמעלה את המקוה, לפי שנחשב כמים) והלכות חימוץ. ולהאמור, אין הדברים תלויים בהכרת, ואף אם דין המלח כמים לענין מקוה וחימוץ, ולא כמי פירות, – לענין טומאת אוכלין והכשר, אינו 'אוכל' או 'משקה'. (עפ"י 'ברכת מרדכי' למו"ר הגר"מ אורחי שליט"א – או"ח ח"ב ח).

‘והמים... אין ממעטים בחלון’ – אפילו מים טרוחים, שאינם מקבלים טומאה, אינם ממעטים, כפירוש רש"י, שאין להם עמידה בפני עצמם. (מפרשים). ויש מפרשים (דלא כרש"י שהמים נמצאים בכלי) באמת המים העוברת בחלון, שאינם מקבלים טומאה.

(ויש אומרים שרש"י הוצרך לטעם זה, ולא כתב לפי שהם מקבלים טומאה – לפי שיש דעה שטומאת עצמן של משקין אינה אלא מדרבנן (גידולי שמואל). או אף לפי הדעה שטומאת עצמן – דאורייתא, אלא שאינם מטמאים אחרים אלא מדרבנן, ואם כן, יש לומר ששיטת רש"י שכל שאינו מטמא אחרים, טומאתו קלושה והרי הוא חוצץ בפני הטומאה. – ע' שיעורי הגר"ש רחובסקי).

‘ובן שמונה המונח בחלון... בשבת’ – מבואר מכמה סוגיות גדרו של ‘בן שמונה’, שאינו לא חי ולא מת. (כמו שכתב רש"י. וכן הוא בתוספתא שבת טז, ד). ופירוש הדברים, כל הדינים שצריך להם ‘חיות’ בחיוב (כגון לחלל עליו שבת, או למילה) – אינם נוהגים בו, שאינו ‘חי’. מאידך, כל דבר שתלוי ב‘מיתה’, גם כן לא קיים בו, ולכך אינו מטמא, שמכל מקום אינו ‘מת’. (עפ"י זכר יצחק ח"א סו. וע"ש עוד. וע"ע: קובץ שיעורים כאן, אות סה; שו"ת אחיעזר ח"ג מח, ז; שערי ישר ב, ו; חזון איש יו"ד קי, א). (ע"ע במובא ביוסף דעת – יבמות פ (גליון כב) בדין בן-שמונה בזמנינו לענין שבת).

– שיטת התוס' כאן, שמדובר בתינוק גוסס, שימות קודם צאת השבת, לכך ממעט, שאינו עשוי ליטלו משם כלל. (שמחליט ששם תהא קבורתו. כן כתבו התוס'. וע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א קב) על חיוב קבורה בנפל).

ואולם מדברי הרמב"ם (טומאת מת טו, ב) אין נראה כן. וכנראה שיטתו, שגם ביטול זמני – חוצץ, וכל שאין אפשרות ליטלו עתה משם – הרי כעת הוא נחשב סתימה מעולה. וכן דעת הרמ"ה כאן, והרשב"א בשיטה מקובצת. וכן כתב הריטב"א כאן ובמגילה כו: וכן דעת הרא"ש ריש פ"ק דסוכה.

(וראה בקוב"ש (אות סט) שלשיטה זו יש לתרץ קושית התוס' לעיל (בד"ה היא) מ'פקקו את האור בטפח'. ושוב אין הכרח לחידושם שכתבו שכשהסתימה סתימה גמורה, גם אם אינו מבטלו, ועתיד הוא להינטל משם – חוצץ. ואכן מדברי הרמב"ם משמע שאינו סובר כן. הרי שהתוס' והרמב"ם הולכים לשיטתם כאן. וע"ע בחדושי הגר"ח על הש"ס.

ועוד הוכיחו, מזה שלא תרצו התוס' את קושיתם דלעיל, שמדובר שביטול עד לזמן שיצטרך ליטלו, ולאחר שימוש, יחזירונו שוב לאותו מקום – מוכח מזה שביטול על מנת להחזיר, לאו ביטול הוא. – אבני נזר רצו. וע"ע דובב מישרים ח"א קד).

עוד על סוגיא זו – ע' מקדש דוד מט; אור שמח – טומאת מת טו, ג; שו"ת דובב מישרים ח"ג יז; חדושי הגר"ח בענגיס ח"ב סד, ד; קהלות יעקב – יב.

(ע"ב) ‘ואם הזיק משלם מה שהזיק. ר' שמעון אומר: לא אמרו כל השיעורין האלו אלא שאם הזיק פטור מלשלם’ – על החילוק בין העמדת תנור, שנפסקה ההלכה כחכמים שאם הזיק – חייב, ובין שיעור הרחקות שאמרו חכמים במדליק בְּעֵרָה בתוך שלו, שאם עברה הדלקה והזיקה פטור. – ע' במובא בב"ק סא: – חוברת יז.

‘ואינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים’ – שיטת הרמב"ם (שכנים ו, יב), שזה שאין יכול למחות (ומאי שנא מרופא אומן וגרדי – שבני החצר מוחין. וע"ש בתוס') – לפי שמדובר שהחזיק לעשות כן. אבל ללא שהחזיק – יכול למחות. וזה שיכול למחות מקול הנכנסים והיוצאים, הגם שהחזיק לעשות כן, (שהרי לשיטתו בזה מדברת המשנה, כשהחזיק), מפני שנוק כזה הוא כ'קוטרא ובית הכסא' – נזקים כבדים שאין הדעת סובלתם, ואין חזקה מועילה בהם. (ע' רמב"ם יא, ה). ועוד, לפי שלאותם הנכנסים, אין מועלת חזקת בעל החנות, והרי יש תביעה כלפיהם, שמפריעים לבני החצר. (מגיד משנה ו, יב. ובקהלות יעקב (יד) האריך לבאר ששני הטעמים נצרכים, ומשלימים זא"ז. וע"ע באור שמח – שכנים ו, יב).

דפים יח – יט

לה. א. האם מותר לזרוע חטים בסמוך לכרם, כאשר גדר מפסיק ביניהם, ללא כל הרחקה?
 ב. המבריך את הגפן – האם מותר לזרוע זרעים מעל הזמורה שבקרקע, ומן הצדדים?

א. שנינו: זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן. וכתבו רש"י ותוס' שאין לחוש לערבוב היניקה שבתוך הקרקע. (ויש סוברים שאסור, ומדובר כאן בשמפסיק צונמא – ר"י מיגאש. וע' במאירי ריש מסכתין, ובקוב"ש).
 ב. אם יש על גבה קרקע ג' טפחים – מותר לזרוע מעליה. (ודוקא כשהרחיק ג"ט מן הגפן היוצאת מעל הקרקע. תוס'. ונחלקו הראשונים אם יש איסור כלאי הכרם מדאורייתא בגפן יחידי או אינו אלא מדרבנן). ואם לאו – אסור, (ששרשי הזרעים עלולים לחדור לזמורת הגפן, והרי זה כמרכיב זרעים באילן. ודוקא גפן שענפיה רכין, ולא אילנות קשים. תוס').
 ומן הצדדים מותר, שאין שרשי הזרעים מתפשטים לצדדים. וכל זה מדובר בגפן יחידי, ולא בכרם.

דפים יט – כ

לו. מהם הכללים הקובעים איזה דבר חוצץ בפני הטומאה (וממעט בחלון) ואיזהו דבר שאינו חוצץ בפני הטומאה?

דבר שיש בו שימוש לאדם או לבהמה, ועתיד הוא להינטל ממקום הנחתו – אמר שמואל שאינו ממעט בחלון, כגון ריקני. ואם הוא ראוי לשימוש שאינו שכיח, כגון תבן לח ורקוב שיש בו קוצים, שעדיין ראוי הוא לשימוש להסק גדול שאינו שכיח – חוצץ.
 (ויש ראשונים הסוברים שאם הדבר סותם לגמרי את הפתח, גם אם אינו מבטלו שם, ועלול הוא להינטל – חוצץ. (ע' מהרש"א בשם הר"ש. וי"א שכ"ה שיטת הראב"ד). וכן כתבו התוס' לענין כלים בלבד, ע"ש).
 (ביטל את הדבר לזמן מסויים – מחלוקת הראשונים).
 כל דבר המקבל טומאה – אינו חוצץ בפני הטומאה. (ואם הוא טמא מדרבנן ולא מדאורייתא – נחלקו הדעות. ובסוגיא מבואר שעכו"ם חוצץ, הגם שעשאים כזבים לכל דבריהם, וכבר דנו בדבר ראשונים ואחרונים).
 כל דבר שאינו קבוע, כשלג וברד – אינו חוצץ. וכן דבר שאין לו מעמד מעצמו אלא ע"י דבר אחר – הרי זה כמחיצת עראי, ואינו חוצץ. (ואם הוא נעמד ע"י כלים, אם הם מקבלים טומאה – אינו חוצץ, ואם אינם מקבלים טומאה – מחלוקת ראשונים. עפ"י תוס').

דף כא

לז. א. אלו דברים בהלכות שכנים התירו לצורך לימוד תשב"ר?
 ב. מאיזה גיל ראוי לתינוק ללכת אצל המלמד ללמוד תורה?
 ג. תינוק שאינו קורא – כיצד ראוי למלמד להתנהג עמו?
 ד. כמה תלמידים ראויים לישב בכיתה אחת?
 ה. נמצא אדם הראוי ללמד לתינוקות יותר טוב מן המלמד הקיים – האם מעבירים את המלמד הנוכחי מתפקידו?
 ו. שני מלמדים, אחד מלמד יותר אך אינו מדייק בתינוקות כל כך שלא ישתבשו, וחברו להפך, מדייק, אלא שלומד עמם פחות – את מי להעדיף?
 ז. מלמד שפשע בתפקידו – האם מסלקים אותו ללא התראה?